

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЖЕВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. М. Т. КАЛАШНИКОВА
НАУЧНОЕ СООБЩЕСТВО “ПИСЬМЕННОЕ НАСЛЕДИЕ”
DIGITAL MEDIEVALIST SCHOLARLY COMMUNITY
ФОНДАЦИЯ „УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ“

**Писменото наследство
и информационните технологии**

El’Manuscript–2014

Материали от V международна научна конференция
Варна, 15–20 септември 2014 г.

София · Ижевск
2014

Сборникът е издаден с финансовата подкрепа на Министерството на образованието и науката на Република България по процедура за подкрепа на международни научни форуми.

Отговорни редактори: проф. д-р В. А. Баранов
 доц. д-р В. Желязкова
 д-р А. М. Лаврентъев

Редактори: Нели Ганчева, Веселка Желязкова (български текст)
 О. В. Зуга, В. А. Баранов (руски текст)
 Кевин Хокинс (Kevin Hawkins) (английски текст)

Писменото наследство и информационните технологии [Текст] : материали от V международна науч. конф. (Варна, 15–20 септември 2014 г.) / отг. ред. В. А. Баранов, В. Желязкова, А. М. Лаврентъев. — София ; Ижевск, 2014. — 448 с.

Сборникът съдържа материали от конференция, посветена на разработването и създаването на съвременни средства за съхраняване, описване, обработка, анализ и публикуване на ръкописни и старопечатни книжовни паметници и исторически извори, а също и на въпросите за подготвянето на електронни ресурси в областта на хуманитаристиката и тяхното използване в научните изследвания и преподаването.

© Кирило-Методиевски научен център — БАН, 2014
© Ижевский государственный технический университет
им. М. Т. Калашникова, 2014
© Авторски колектив, 2014
© Лилия Тошкова — графичен дизайн на корицата, 2014

ISBN 978–954–9787–25–2

Четивата от Книга Изход в състава на Минея

Веселка Желязкова

Книга Изход, паримейник, минеи, библейски преводи

Readings from the Book of Exodus in the Composition of the Menaion

Veselka Zhelyazkova

This paper deals with some structural and language peculiarities of readings from the Book of Exodus in the composition of the Menaion according to the manuscripts from 13th to the 15th centuries. The study suggests that the readings from Exodus in the Menaion reflect the version of this biblical book according to the book of paroemias and not to the textual variant from the full text of Exodus. The readings from Exodus can be related either to the archaic redaction, found in the oldest Slavic manuscripts, or to the later redaction established in Mount Athos. It should be noted that some of the readings in the same manuscript reflect the peculiarities of the archaic redaction while others reflect the later version.

Втората книга на Моисеевото Петокнижие — Изход — е позната в паримеен и чети превод. Паримейникът, чийто превод възхожда към дейността на славянските първоучители Кирил и Методий, включва 16 четения от Книга Изход, разположени във всички негови дялове [Пичхадзе 1986]. Още през XI в. на гръцка почва, а през XIII в. и на славянска, четенията от Паримейника започват да навлизат в две други богослужебни книги — Триода и Минея, а самият Паримейникът става излишен и постепенно излиза от употреба. Така запазените славянски триоди и минеи се оказват важен източник за изследване на текстовата традиция на много библейски книги [Михайлов 1908].

Обект в настоящия доклад са четенията от Книга Изход в служебните минеи, тема, която досега не е била обект на изследване в палеославистиката. Наблюденията се основават върху най-старите запазени славянски минеи от XIII–XIV в., съдържащи паримейни четения (Скопския, Драгановия, Добрияновия, F.p.I.72, Хлуд 63 и НБКМ 113), както и върху преписи от XIV–XV в., съхранявани в Националната библиотека „Св. Кирил и Методий“ и в Научния архив на БАН. Текстът на перикопите от Изход в минеите е изцяло сравнен със съответните четения в Паримейника по изданието, подготвено от [Пичхадзе 1998], с всички запазени южнославянски чети преписи на Книга Изход (7 на брой), както и с 20 руски преписа.

В резултат на съпоставката беше установено, че перикопите от Книга Изход са включени в Минея последователно на: 14.IX. (Въздвижение), 21.XI. (Въведение), 6.I. (Богоявление) — 3 четения, 2.II. (Сретение), 25.III. (Благовещение),

6.VIII. (Преображение) — 2 четения. Въпреки това само един от разглежданите ръкописи съдържа абсолютно всички четения, тъй като в повечето от тях има загубени листове. Единствено в НБКМ 122 не е включена паримията за Сретение, въпреки че листовете за 2.П. са запазени. Паримията за Сретение показва и една друга особеност, която е характерна и за паримейниците — към текста от книга Изход тук е включен и текст от XII глава на книга Левит, като границата между тях не е отбелязана [Пичхадзе 1986]. В по-старите минейни преписи четенето за Богоявление (Изх. XIV 15–29) следва точно текста на Паримейника, но в минейте от XIV–XV в. се забелязват два пропуска (Изх. XIV 19, 20 и Изх. XIV 24, 25). Текстът на Изх. XV 22–XVI 1 в минейте се чете два пъти — на Богоявление и на Сретение. В два миней (Драганов и БАН 23) на Богоявление текстът не е преписан отново, а е дадена препратка към текста на Сретение, което е често срещана практика и в Паримейниците, но там препратката е обратна — от Сретение към Богоявление.

Четенията от Книга Изход в служебните миней не представляват нов превод, а отразяват паримейния превод, при това някои от преписите (най-вече Скопският миней) съдържат много архаична редакция, по всяка вероятност възхождаща към много древен препис на Паримейника. Забелязваме последователна употреба на прост аорист (рѣшѣ, внидѣ, идѣ, придѣ), запазени форми на двойствено число, архаична лексика (кивотѣ, опона, олѣи, олѣтарѣ, кравица, лѣжица, сѣноуѣзникѣ, скиния). Друга част от служебните миней отразяват особеностите на късната редакция на Паримейника, извършена по всяка вероятност на Атон. В тях простият аорист в повечето случаи е заменен с първи сигматичен аорист (рѣкоша, въззидоша, възнидоша, идѣахѣ, приидоша), а лексиката е редактирана в значителна степен (ковчегѣ, завѣса, масло, жрътвѣникѣ, рѣка, възсѣдѣникѣ, сѣнь). В редица случаи може да се предполага, че текстът е сравняван с по-късни гръцки ръкописи. За това свидетелстват примери като что ни ѣ пити срещу что пѣемь, и сладка вѣи вода срещу сладки са вода, ѿ дѣлѣ приставѣникѣ срещу ѿ насилѣщихѣ въз дѣлѣхѣ и др.

Като цяло може да се обобщи, че с най-архаични езикови особености се отличават четенията в Скопския миней. По-голямата част от четенията в Драгановия миней и в ръкопис Fp.I.72 също следват архаичната редакция на Паримейника, но четенето за Въведение (21.XI.) съдържа лексикалните особености на късната редакция. От друга страна, в НБКМ 118 и НБКМ 122 повечето четения възхождат към късната редакция на Паримейника, но четенето за Благовещение (25.П.) изцяло съпада с това в архаичните преписи. Интерес представлява и четенето за Въведение (21.XI.) в НБКМ 122 и Хлуд 163, което пък съдържа особености както на едната, така и на другата редакция. Заслужават внимание и двете четения от Изход, запазени в БАН 23. Това за Богоявление (Изх. II 5–10) съдържа множество

архаични особености, докато четивото за Въведение напълно съвпада с късната редакция. Това показва, че отделните четения от библейските книги в Минея имат различна текстологична традиция и следва да бъдат изучавани поотделно.

Представлява интерес и въпросът за съотношението между текста на четенията от книга Изход в минеите и този в чети сборниците. Съпоставката показва, че четенията в минея отразяват паримейната версия и не са повлияни от четенията на чети превода. Между по-късните минеи и част от руските преписи се забелязват редица общи лексикални и текстологични особености, но в този случай причината едва ли би следвало да се търси във влияние на чети превода. По-скоро подобни примери свидетелстват, че някои от руските преписи са били сравнявани и поправяни според паримейниците от късната редакция. В същото време редица лексикални и текстологични особености в южнославянските пълни преписи на книга Изход остават изолирани и вероятно появата им трябва да бъде свързана с редактиране, направено в рамките на чети превода.

Литература

- Атанасова 1999 — *Атанасова, Д.* За някои особености на четивата от библейската книга Съдии в състава на Минея // Търновска книжовна школа. Т. 6. Велико Търново, 1999, с. 315–334.
- Михайлов 1908 — *Михайлов, А. В.* Греческие и древне-славянские паримейники. Варшава, 1908.
- Пичхадзе 1986 — *Пичхадзе, А. А.* Типология паримейных чтений книги Исход // *Palaeobulgarica*, X, 1986, № 1, с. 20–34.
- Пичхадзе 1991 — *Пичхадзе, А. А.* К истории Славянского Паримейника (паримейные чтения книги Исход) // Традиции древнейшей славянской письменности и языковая культура восточных славян. М., 1991, с. 147–173.
- Пичхадзе 1998 — *Пичхадзе, А. А.* Книга Исход в древнеславянском Паримейнике // Ученые записки Российского православного университета ап. Иоанна Богослова. Вып. 4. М., 1998, с. 5–60.